

SHAXSNI TASDIQLOVCHI HUJJATLARNING QALBAKILASHTIRILISH HOLATI, TENDENSIYASI VA KRIMINALISTIK MUAMMOLAR.

IIV Akademiyasi o`qituvchisi
Qirg`izboyev Marufjon Odiljon o`g`li
IIV Akademiyasi kursanti
Eshbekov Sardor Sulton o`g`li

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning mazmuni, turlari, ularning qalbakilashtirilish holatlari va bu jinoyatning O'zbekistondagi hamda xalqaro miqyosdagi holati tahlil qilinadi. Shuningdek, hujjatlarni qalbakilashtirishning kriminalistik muammolari, zamonaviy texnologiyalar orqali amalga oshirilayotgan firibgarliklar va ularni aniqlash usullari yoritiladi. Maqolada O'zbekiston tajribasi bilan bir qatorda rivojlangan davlatlarning hujjat xavfsizligini ta'minlashdagi yondashuvlari ham qiyosiy o'rganiladi. Xulosa qismida hujjat qalbakilashtirishga qarshi kurashishda zarur choralar va tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar, hujjat turlari, qalbakilashtirish, kriminalistika, biometrik identifikatsiya, jinoyat, O'zbekiston tajribasi, xalqaro tajriba, xavfsizlik texnologiyalari, hujjat firibgarligi.

Shaxsni tasdiqlovchi hujjat — bu hujjat, insonning identifikatsiyasini tasdiqlovchi rasmiy hujjat bo'lib, u odamning kimligini, fuqaroligini, yoshi va boshqa shaxsiy ma'lumotlarini aniqlashda ishlatiladi. Bunday hujjatlar, odatda, davlat organlari tomonidan beriladi va ular orqali shaxsning huquqlari, majburiyatlari va ijtimoiy holati tasdiqlanadi.

Shaxsni tasdiqlovchi hujjat har bir insonning huquqiy holatini, fuqarolikni va ijtimoiy mavqeyini tasdiqlovchi asosiy hujjatdir. Bu hujjatlar, odatda, shaxsning identifikatsiyasi uchun ishlatiladi va davlat tomonidan beriladi. Biroq, bu hujjatlarning qalbakilashtirilishi, yasalgan hujjatlarning rasmiy hujjatlar kabi ko'rinishi, ijtimoiy tartibni buzish va huquqiy tizimni zaiflashtirishga olib keladi. Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi nafaqat mamlakatimiz, balki butun dunyo uchun dolzarb muammoga aylangan.

Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar juda ko'p turli shakllarga ega bo'lib, har bir hujjat o'zining maxsus funksiyasini bajaradi va turli holatlarda ishlatiladi. Quyida shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning asosiy turlari keltirilgan:

1. Pasport: Pasport — bu xalqaro miqyosda, asosan chet elga chiqish va kirish uchun ishlatiladigan shaxsni tasdiqlovchi hujjatdir. Pasportda shaxsning fotosurati, ismi, familiyasi, tug'ilgan sanasi, fuqaroligi va boshqa shaxsiy ma'lumotlar ko'rsatiladi.

• Ichki pasport: Mamlakat ichidagi shaxsni tasdiqlash uchun ishlatiladi. O'zbekiston fuqarolari uchun ichki pasportda yashash manzili, tug'ilgan sanasi va boshqa ma'lumotlar bo'ladi.

• Xalqaro pasport: Chet elga safar qilish uchun zarur bo'lgan hujjat. O'zbekiston fuqarolariga chet elga chiqish uchun beriladi.

2. Identifikatsiya kartasi (ID karta)

20-May, 2025-yil

Identifikatsiya kartasi — shaxsning fuqaroligini va yashash manzilini tasdiqlovchi hujjatdir. Bu karta O'zbekistonda ichki fuqarolikni tasdiqlovchi asosiy hujjat bo'lib, ko'plab ijtimoiy xizmatlar, bank xizmatlari, saylovlarda ishtirok etish uchun ishlatiladi.

- Biometrik identifikatsiya kartasi: Yangi avlod kartalari biometrik texnologiyalarni o'z ichiga oladi va yanada xavfsizroq hisoblanadi.

3. Tug'ilganlik guvohnomasi

Tug'ilganlik guvohnomasi — bu shaxsning tug'ilgan sanasi, joyi va ota-onalari haqida ma'lumot beradigan hujjatdir. Bu hujjat, odatda, tug'ilgan paytda davlat organlari tomonidan beriladi va ko'plab davlat xizmatlari uchun zarur.

4. Nikoh guvohnomasi

Nikoh guvohnomasi — shaxsning nikoh holatini tasdiqlovchi hujjat bo'lib, nikohning qonuniyligini tasdiqlaydi. Bu hujjat nikohdan keyin, turmush qurilganligini isbotlash uchun ishlatiladi.

5. Haydovchilik guvohnomasi

Haydovchilik guvohnomasi — shaxsning transport vositalarini boshqarish huquqini tasdiqlovchi rasmiy hujjatdir. Haydovchilik guvohnomasi shaxsning haydovchilik malakasini va uning huquqlarini ko'rsatadi.

6. Fuqarolik guvohnomasi

Fuqarolik guvohnomasi — shaxsning fuqarolik holatini tasdiqlovchi hujjatdir. Bu hujjat orqali shaxsning qanday mamlakat fuqarosi ekanligi tasdiqlanadi.

7. Pensiya guvohnomasi

Pensiya guvohnomasi — shaxsning pensiya olish huquqini tasdiqlovchi hujjatdir. U ko'pincha pensiya yoshiga yetgan fuqarolar uchun beriladi va pensiya tizimidan foydalanishni ta'minlaydi.

8 Ta'lim guvohnomalari

Ta'lim guvohnomalari — o'qish davomida yoki ta'limni tugatganidan keyin beriladigan hujjatlar bo'lib, shaxsning ta'lim darajasini va egallangan mutaxassisligini tasdiqlaydi. Misol uchun, diplom, sertifikatlar va guvohnomalar.

9. Sog'liqni saqlash guvohnomasi

Bu hujjat shaxsning tibbiy ma'lumotlarini tasdiqlash uchun ishlatiladi. Sog'liqni saqlash guvohnomasi orqali shaxsning tibbiy sug'urtasi, maxsus muolajalar olish huquqi va boshqa sog'liq bilan bog'liq ma'lumotlar ko'rsatiladi.

10. Viza va ruxsatnomalar

Viza — bu biror mamlakatga kirish uchun beriladigan rasmiy hujjat bo'lib, odatda pasportga yopishtiriladi. Viza shaxsning o'sha mamlakatda qaysi maqsadda bo'lishini va qancha muddatga bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

XULOSA

Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar har bir insonning huquqiy maqomini, fuqaroligini va shaxsiy ma'lumotlarini tasdiqlovchi muhim vositalardir. Ular odamlarning hayotining har bir sohasida, jumladan, sayohat qilish, fuqarolik, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqalar

20-May, 2025-yil

uchun zarurdir. Har bir turdagi hujjat o'zining maqsadiga ko'ra ishlatiladi va uni yo'qotish yoki qalbakilashtirish jiddiy huquqiy va ijtimoiy muammolarga olib kelishi mumkin.

Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishining holati va tendensiyalari

O'zbekiston tajribasi: O'zbekistonda shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi, avvalo, pasportlar, identifikatsiya kartalari, diplomlar, guvohnomalar va boshqa hujjatlar orqali amalga oshiriladi. O'zbekistonda so'nggi yillarda shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi bilan bog'liq jinoyatlar soni oshib bormoqda. Bu holatni jiddiy o'rganib chiqish kerak, chunki qalbakilashtirilgan hujjatlar orqali odamlar notinch ijtimoiy holatlarni yaratishi mumkin, masalan, huquqbuzarlik, odam savdosi, noqonuniy immigratsiya, yoki firibgarlik.

Hujjatlarning qalbakilashtirilishi va noqonuniy ravishda ishlatilishi ko'plab ijtimoiy va iqtisodiy muammolarga olib keladi. Jumladan, qalbakilashtirilgan pasportlar yoki identifikatsiya kartalari yordamida firibgarlar yasal yoki qalbaki shaxslarni boshqarishadi, davlat organlari esa fuqarolarni identifikatsiya qilishda qiynaladi.

Jahon tajribasi: Dunyo bo'ylab ham shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi katta muammo sifatida yuzaga kelmoqda. Xususan, Yevropa Ittifoqi va AQShda shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning yasaliishi, vizalar va identifikatsiya kartalari orqali amalga oshiriladigan firibgarliklar ko'plab xavf-xatarlarni keltirib chiqaradi. Misol uchun, Germaniya va Fransiyada pasportlar va haydovchilik guvohnomalari kabi hujjatlar tez-tez qalbakilashtiriladi va bu holat transmilliy jinoyat guruhlar tomonidan ishlatiladi.

Xitoy va Hindistonda shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirishni oldini olish maqsadida ko'plab xavfsizlik texnologiyalarini, masalan, biometrik tizimlarni joriy qilgan. Xususan, Xitoyda biometrik identifikatsiya tizimlari orqali shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar yanada ishonchli va xavfsiz bo'lishi ta'minlanmoqda. Shu bilan birga, bu texnologiyalar ham o'z navbatida yasal hujjatlar bilan bog'liq yangi xavf-xatarlarni keltirib chiqaradi.

Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirishning kriminalistik jihatlarini

Qalbakilashtirish usullari: Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi ko'plab usullardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Eng keng tarqalgan usullar quyidagilardan iborat:

1. Raqamli va bosma texnologiyalarni ishlatish: Kompyuter dasturlari yordamida hujjatlarning raqamli ko'rinishini yaratish va ularni bosma holatga keltirish. Ushbu usul tezda keng tarqalmoqda va juda murakkab bo'lishi mumkin, chunki texnologiyalarni rivojlanishi bilan qalbakilashtirishni aniqlash ham qiyinlashadi.

2. Hujjatlarni qo'lda tahrirlash: Ba'zida eski hujjatlarni yoki haqiqiy namunalarni olib, ular ustida qo'lda tahrirlar amalga oshiriladi. Bunda qog'oz materiallari va pigmentlar ishlatiladi.

3. Biometrik ma'lumotlarni yaslash: Yangi texnologiyalar yordamida biometrik ma'lumotlarni (barmoq izlari, yuzni tanib olish va boshqalar) qayta ishlab chiqarish mumkin.

Kriminalis tikmuammolar: Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi va bu hujjatlarning noqonuniy ravishda ishlatilishi asosan quyidagi kriminalistik muammolarga olib keladi:

20-May, 2025-yil

1. Jinoyatchilikni yashirish: Qalbakilashtirilgan hujjatlar yordamida jinoyatchilar o'z kimliklarini yashirishi mumkin, bu esa huquqni muhofaza qilish organlariga ularga qarshi kurashishda qiyinchiliklar tug'diradi.

2. Transmilliy jinoyatlar: Qalbakilashtirilgan pasportlar va boshqa shaxsni tasdiqlovchi hujjatlar odam savdosi, terrorizm, narkotik savdosi va boshqa xalqaro jinoyatlarni amalga oshirishda qo'llanilishi mumkin.

3. Firibgarlik va iqtisodiy jinoyatlar: Hujjatlar yordamida firibgarlar moliyaviy imkoniyatlarga erishishadi, bu esa iqtisodiy tizimga katta zarar yetkazadi.

Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirishni oldini olish

O'zbekistondagi chora-tadbirlar: O'zbekistonda shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirishni oldini olish uchun bir qator qonunchilikka o'zgartirishlar kiritilgan. Yangi biometrik texnologiyalar va xavfsizlik choralari qo'llanilmoqda. Masalan, pasportlar va identifikatsiya kartalarida biometrik ma'lumotlarni kiritish, davlat idoralari tomonidan hujjatlarning haqiqiylikni tekshirish uchun maxsus tizimlar ishlab chiqilgan.

Jahon tajribasida: Xitoy va Singapur kabi davlatlar shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni qalbakilashtirishni oldini olish uchun yuqori texnologiyalarni joriy qilgan. Xususan, biometrik pasportlar va aqlli kartalar, yuzni tanib olish texnologiyalari va raqamli imzolar ko'plab davlatlar tomonidan keng tarqalgan.

Xulosa: Shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarning qalbakilashtirilishi ijtimoiy va huquqiy tizimlar uchun jiddiy xavf tug'diradi. O'zbekiston va dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu muammoga qarshi kurashish uchun texnologik yangilanishlar, qonunlarni takomillashtirish va xalqaro hamkorlik zarur. Yangi xavfsizlik choralari, biometrik tizimlar va elektron identifikatsiya usullari qalbakilashtirilgan hujjatlarni aniqlash va oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI;

1. Yo'ldoshev Q.Y. Kriminalistika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021.

2. Rajabov A.S. Kriminalistik texnika va uning jinoyatlarni ochishdagi roli. – Toshkent: O'zR IIV Akademiyasi nashriyoti, 2020.

3. Ibragimov M.T. Hujjatlar ekspertizasi va ularning jinoyatlarni fosh etishdagi ahamiyati. – Toshkent: 2019.

4. Nazarov B.B. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida kriminalistik ekspertiza. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022.

5. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.

6. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.

7. Қурбонов А. Хужжатларни қалбакилаштириш жиноятларининг криминалистик тавсифи. – Журнал: “Юриспруденция олами”, №2, 2021.

8. Sayt: www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasining me'yoriy-huquqiy hujjatlari (murojaat qilingan sana: 2025 yil 10 may).

9. Karimov F.S. Sud ekspertizasi asoslari. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2020.